

B.K. BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
A CBSE DAY-CUM-BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL

TERM-1 EXAMINATION (2025-26)

SANSKRIT (119)

Class : VIII
Date : 15.09.2025

MARKING SCHEME

Duration : 3 Hrs
Max. Marks : 80

(खण्ड क)

अपठितावबोधनम् (10 अंकात्मकः)

प्रश्न 01 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(1×2=2 अंकौ)

क. शिक्षा कानि नश्यति ?

2. दुःखानि

ख. दुःखानां मूलम् अज्ञानम् अस्ति इति कैः कथितम्?

2. महापुरुषैः

ग. अशिक्षितानां जनानां का कर्तव्या ?

1. सहायता

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्)

(2×2=4 अंकाः)

क. दुःखानां मूलम् अज्ञानम् अस्ति इति महापुरुषैः कथितम्।

ख. अज्ञानी जनः सर्वत्र दुःखितः शोषितः अपमानितः च भवति।

ग. वस्तुतः अज्ञानात् एव लोके अनेके विकाराः अंधविश्वासादयः च उत्पन्नाः भवन्ति।

(स) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उचितं शीर्षकं संस्कृते लिखत।

(1×1=1 अंकः)

“दुःखानां मूलम् अज्ञानम्”

(द) यथानिर्देशं उत्तरत – (केवलं प्रश्नत्रयम्)

(1×1=3 अंकाः)

(1) 'दुःखं' शब्दस्य विलोमपदं किम् अस्ति ?

(ख) सुखं

(2) दुःखानां मूलम् किम् अस्ति ?

(घ) अज्ञानम्

(3) अज्ञानम् इति शब्दे कः उपसर्गः अस्ति ?

(ग) अ

(4) अगच्छत् इति शब्दस्य वर्तमानकाल रूपं किम् ?

(क) गच्छति

(खण्ड ख)

रचनात्मककार्यम् (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 02 भवान् राकेशः/सोनाली भवतः/भवत्याः विद्यालयः छात्रान् शिक्षायात्रायै जयपुरम् नेष्यति। पितुः

आज्ञा प्राप्त्यर्थं लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत –

आप राकेश/सोनाली हैं। आपका विद्यालय छात्रों को शिक्षायात्रा में जयपुरम् लेकर जाएगा। पिता की आज्ञा प्राप्त करने के लिए लिखे पत्र में मंजूषा से रिक्तस्थान भरकर उत्तरपुस्तिका में पुनः लिखिए—

(1/2×10=5 अंकाः)

टैगोर छात्रावासतः
दिनांकः –

आदरणीयः (1) पिताश्री

सादरं (2) प्रणमामि।

अत्र कुशलं (3) तत्रास्तु।

भवतः पत्रं प्राप्तम्। गृहस्य समाचाराः ज्ञाताः। मम् (4) अध्ययनं उत्तमं चलति। मम विद्यालयः (5) दीपावलीअवकाशे शिक्षायात्रायां जयपुरम् नेष्यति। अहम् अपि (6) जयपुरं दृष्टुम् इच्छामि। (7) यदि भवान् अनुमतिं ददाति चेत् गन्तुं शक्नोमि। कृपया (8) अनुमतिपत्रं विद्यालयं प्रति प्रेषयन्तु। मम समीपे धनम् नास्ति तर्हि (9) पंचशत् रूप्यकाणि अपि प्रेषयन्तु। शेषं सर्वं कुशलम्। मात्रे नमः, अनुजाय च स्नेहः।

भवताम् (10) पुत्रः/पुत्री

राकेश/सोनाली

प्रश्न 03 मम प्रिय आचार्यः इति विषयम् अधिकृत्य मंजूषातः शब्दान् चित्वा संस्कृतभाषया पंचवाक्यानि रचयत— (5 अंकाः)

मम प्रिय आचार्यः इस विषय पर कोष्ठक से शब्द चुनकर संस्कृतभाषा में पाँच वाक्य लिखिए —

मंजूषा — मम आचार्यः उत्तमः त्यागशीलः च अस्ति।

सः सर्वदा सुंदरं व्यवहारं कर्तुं वदति।

सः उत्तमं पाठयति।

सः मम प्रिय अध्यापकः अस्ति।

सः सद्कर्म कर्तुं वदति।

छात्र के अनुसार शुद्ध वाक्य भी स्वीकार होंगे।

अथवा

चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायाः सहायतया पंचवाक्यानि लिखत —

चित्र को देखकर मंजूषा की सहायता से पाँच वाक्य लिखिए —

मंजूषा

(1) चित्रम्, उद्यानस्य, वर्तते। (2) उद्याने वृद्धौ वार्तालापं कुरुतः। (3) छात्राः पादकन्दुकं कीडन्ति। (4) द्वौ बालकौ पिच्छकन्दुकं खेलतः। (5) उद्यानं सुंदरं अस्ति।

छात्र के अनुसार शुद्ध वाक्य भी स्वीकार होंगे।

प्रश्न 04 मंजूषायां दत्तैः शब्दैः कथां पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत —

(5अंकाः)

मंजूषा में दिए शब्दों के द्वारा कथा को पूर्ण करके उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखिए —

(1) एकस्मिन् ग्रामे एकः काष्ठविक्रेता आसीत्। सः वनं गत्वा काष्ठं कर्तयति नगरे च विक्रयति स्म। तेन तस्य (2) परिवारस्य पालन-पोषणं च भवति स्म। एकदा सः नदी तटे वृक्षस्य (3) शाखां कर्तयति स्म, तदा तस्य परशु नद्यां अपतत्। सः रोदनम् आरब्धवान्। नदीजलात् एका देवी बहिः आगच्छति पृच्छति च भवान् किमर्थं रुदति ? काष्ठविक्रेता अवदत् — मम (4) परशु नद्यां अपतत् अतः अहं रोदनं करोमि। देवी अवदत् — तिष्ठ अहं भवतः परशुं (5) आनयामि। सा (6) जलात् स्वर्णं परशुम् आनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः स्वर्णं परशुः भवतः अस्ति ? काष्ठविक्रेता अवदत् — न। सा पुनः जलात् रजतं परशुम् आनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः रजतं परशुः भवतः अस्ति ? (7) काष्ठविक्रेता पुनः अवदत् — न, मम तु लौहपरशुः अस्ति। सा पुनः जलात् (8) लौहस्य परशुम् आनीय काष्ठविक्रेतं पृष्ठवती एषः लौहपरशुः भवतः अस्ति ? काष्ठविक्रेता प्रसन्नः भूत्वा (9) अवदत् — आम्। देवी प्रसन्ना भूत्वा (10) त्रयमपि परशुः काष्ठविक्रेतां दत्वा गतवती।

अथवा

मंजूषातः उचितानि पदानि चित्वा संवादं प्रपूर्य उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत —

मंजूषा से उचित शब्द को चुनकर संवाद को पूर्ण करके उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखिए —

वैद्यः — वदतु किं कष्टम् अस्ति ?

रोगिः — (1) भोः वैद्य महोदय! अत्यधिका पीड़ा वर्तते।

वैद्यः — पीड़ा कृत्र वर्तते ?

रोगिः — (2) मम उदरे पीड़ा वर्तते।

वैद्यः — हयः किं किं खदितवान् ?

रोगिः — हयः (3) एकस्मिन् विवाहभोजं गत्वा बहूनि व्यंजनानि खादितवान् ।

वैद्यः — पश्यतु, क्षुधानुसारम् एव खादनीयम् । अतिभोजनं रोगजनकं एव भवति ।

रोगिः — (4) सत्यम्, इदानीं औषधं ददातु । इतः परम् कदापि अतिभोजनं न करिष्यामि ।

वैद्यः — एताः चतस्रः गोलिकाः स्वीकरोतु । ऊष्णजलेन प्रातः शायं खादतु ।

रोगिः — (5) भोजने किं खदामि ।

वैद्यः — किमपि न, केवलं ऊष्णं जलम् एव पिबतु ।

रोगिः — अस्तु धन्यवादः । भवान् यथा आदिशति तथा एव करिष्यामि ।

(खण्ड ग)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (24 अंकात्मकः)

प्रश्न 05 मंजूषायां दत्तैः उचितैः अव्ययपदैः रिक्त स्थानानि पूरयित्वा वाक्यानि लिखत — (1×5=5 अंकाः)

कोष्ठक में दिए उचित अव्ययपदों से रिक्तस्थानों को भरकर वाक्यों को पूरा करके लिखिए ।

(क) एकदा रामरावणयोः युद्धं भवति ।

(ख) सदा सत्यं वचनं वदतु ।

(ग) यथा राजा भवति तथा प्रजा भवति ।

(घ) सिंहः उच्चैः गर्जति ।

(ङ) अहं संस्कृतम् एव वदामि ।

प्रश्न 06 प्रकृति प्रत्ययं योजयित्वा उचितम् उत्तरं चिनुत — (पंचप्रश्नाः)

(1×5=5 अंकाः)

प्रत्यय और मूल शब्दों को जोड़कर उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई पाँच)

(1) रमा पाठं (लिख्+क्त्वा) — शयनं करोति । (घ) लिखित्वा

(2) बालकः (खेल्+तुमुन्) — क्रीडांगनं गच्छति । (ख) खेलितुम्

(3) माता उपहारं (स्वी+कृ+ल्यप्) — प्रसन्ना अस्ति । (घ) स्वीकृत्य

(4) छात्रेण पाठः (पठ्+क्त्) — । (क) पठितः

(5) शिक्षकः प्रश्नस्य उत्तरं (लिख्+क्त्ववतु) — । (क) लिखितवान्

(6) छात्रः विद्यालयं (गम्+क्त्वा) — अध्ययनं करोति । (ख) गत्वा

प्रश्न 07 निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत — (प्रश्नचतुष्टयम्)

(1×4=4 अंकाः)

निर्देश के अनुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई चार)

(1) राम शब्दस्य तृतीया विभक्तिः एकवचनम् किम् ? (ग) रामेण

(2) नदी शब्दस्य सप्तमी विभक्तिः द्विवचनम् किम् ? (ग) नद्योः

(3) अस्मद् शब्दस्य षष्ठी विभक्तिः एकवचनम् किम् ? (ख) मम्

(4) युष्मद् शब्दस्य द्वितीया विभक्तिः बहुवचनम् किम् ? (ग) युष्मान्

(5) लता शब्दस्य चतुर्थी विभक्तिः बहुवचनम् किम् ? (ग) लताभ्यः

प्रश्न 08 निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत — (प्रश्नचतुष्टयम्)

(1×4=4 अंकाः)

निर्देश के अनुसार उचित उत्तर चुनकर लिखिए (कोई चार)

(1) गम् लट्लकारस्य वर्तमानकालस्य उत्तमपुरुषस्य एकवचनम् किम् ? (ग) गच्छामि

(2) पठ् धातोः लङ्लकारस्य भूतकालस्य अन्यपुरुषस्य बहुवचनम् किम् ? (घ) अपठन्

(3) कृ धातोः लृट्लकारस्य भविष्यकालस्य मध्यमपुरुषस्य द्विवचनम् किम् ? (ख) करिष्यथः

(4) लिख् धातोः लोट्लकारस्य आज्ञार्थकस्य अन्यपुरुषस्य एकवचनम् किम् ? (ख) लिखतु

(5) गम् धातोः विधिलिङ्लकारस्य कामनार्थकस्य उत्तमपुरुषस्य एकवचनम् किम् ? (क) गच्छेयम्

प्रश्न 09 निर्देशानुसारम् अनुवादं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत — (षड् प्रश्नाः)

(1×6=6 अंकाः)

निर्देश के अनुसार अनुवाद करके उत्तरपुस्तिका में लिखिए (कोई छः)

(1) अहम् संस्कृतं पठामि । (हिन्दी भाषायाम्) मैं संस्कृत पढ़ता हूँ ।

(2) वयं भारतस्य विषये पठितुम् इच्छामः । (हिन्दी) हम संस्कृत के विषय में पढ़ना चाहते हैं ।

- (3) भारतं प्रगतिशीलम् अस्ति। (हिन्दी भाषायाम्) भारत प्रगतिशील है।
- (4) छात्र नियमों का पालन करें। (संस्कृत भाषायाम्) छात्राः नियमान् पालयन्तु।
- (5) जीवन में अनुशासन महत्त्वपूर्ण है। (संस्कृत भाषायाम्) जीवने अनुशासनम् अनिवार्यम् अस्ति।
- (6) पका भोजन दोपहर में खाना चाहिए। (संस्कृत भाषायाम्) पक्वं भोजनं मध्याह्ने कर्तव्यम्।
- (7) कल चिरायु नहीं आया। (संस्कृत भाषायाम्) ह्यः चिरायुः न आगच्छत्।

(खण्ड घ)

पठितावबोधनम् (31 अंकात्मकः)

प्रश्न 10 अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –

(नीचे लिखे नाट्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1/2×2=1 अंकः)

(1) जनाः किं त्यक्त्वा देशस्य हिताय चिन्तयन्तु ?	स्वहितं
(2) भारतं कुत्र अग्रसरं विद्यते ?	शिक्षायां ज्ञानेविज्ञाने
(3) छात्राः अपि कान् पालयन्तु ?	नियमान्

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)

- (1) अस्माकं संस्कृतिः कीदृशी अस्ति ?
विश्वबन्धुत्वभावनया युक्ता संसारस्य समस्त संस्कृतिषु भारतीया संस्कृतिः मूर्धन्यास्ति।
- (2) भारतस्य कः कः सहायकः ?
वयं सर्वे सहायकाः स्मः।
- (3) प्राचीनेकाले के विश्वविद्यालयाः प्रसिद्धाः आसन् ?
प्राचीनकाले नालन्दा, तक्षशिला इत्यादयः विश्वविद्यालयाः सम्पूर्णे देशे अतीव प्रसिद्धाः आसन्।

(स) यथानिर्देशं उत्तरत – (1×2=2 अंकाः)

- (1) भवन्तः भारतस्य प्रगत्यां सहायकाः भविष्यन्ति। रेखांकिते शब्दे किं वचनम् अस्ति ?

(ग) बहुवचनम्

- (2) देशस्य हिताय चिन्तयन्तु। रेखांकिते शब्दे का विभक्तिः अस्ति ?

(ग) चतुर्थी

प्रश्न 11 अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –

(नीचे लिखे पद्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलमेकप्रश्नम्) (1×1=1 अंकः)

(1) केन तुल्यं तपः नास्ति ?	शान्तितुल्यं
(2) कस्मात् परं सुखं नास्ति ?	सन्तोषात्

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)

(1) कस्याः परो व्याधिः नास्ति ?	तृष्णायाः परो व्याधिः नास्ति।
(2) कस्याः परः धर्मः नास्ति ?	दयापरः धर्मः नास्ति ?

(स) यथानिर्देशं उत्तरत – (1×2=2 अंकौ)

(1) शान्तितुल्यं तपो नास्ति। वाक्येस्मिन् क्रियापदं किम् ?	(घ) नास्ति
(2) असन्तोषात् इतिपदस्य विलोमपदं पद्यांशे किम् प्रयुक्तम् ?	(ख) संतोषात्

प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत –

(नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर दिए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।)

(अ) एकपदेन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1/2×2=1 अंकः)

(1) विवेकः प्रतिभा च सायं कैः सह क्रीडतः ?	स्वमित्रैः
(2) पतिः जगत्पालः कां बहुमन्यते ?	कलां
(3) कला कीदृशी गृहणी अस्ति ?	स्वस्था आदर्शभूता च

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्नद्वयम्) (1×2=2 अंकौ)

- (1) कस्य व्यवस्था लघुपरिवारे एव समुचितरूपेण भवति ?
आहारस्य वस्त्रस्य गृहस्य च व्यवस्था लघुपरिवारे एव समुचितरूपेण भवति।

(2) राष्ट्रस्य च कल्याणं कुत्र भवितुम् अर्हति ?

लघुपरिवारेणैव समाजस्य राष्ट्रस्य च कल्याणं भवितुम् अर्हति ।

(3) विवेकः प्रतिभा च कथं भोजनं कुरुतः ?

विवेकः प्रतिभा च स्वास्थ्यप्रदे पुष्टिदं भोजनं कुरुतः ।

(स) यथानिर्देशं उत्तरत -

(1×2=2 अंकौ)

(1) तौ मातरं पितरं च प्रणम्य पठनाय गच्छतः । वाक्ये प्रत्ययपदं किम् ?

(ग) प्रणम्य

(2) दुखी शब्दस्य किं पर्यायपदं गद्यांशे प्रयुक्तम् -

(ख) सुखी

प्रश्न 13 अधोलिखितं प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेन लिखत - (पंच प्रश्नाः)

(1×5=5 अंकाः)

(नीचे लिखे प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए।) (कोई पाँच)

(क) उत्तमजनाः कथं भवन्ति ? कार्यं प्रारभ्य न विरमन्ति ।

(ख) पृथिव्यां कानि रत्नानि भवन्ति ?

जलमन्नं सुभाषितम्

(ग) व्यवहारेण के जायन्ते ?

मित्राणि रिपवः च

(घ) सर्वदा कान् अर्चयेयुः ?

मातरं पितरं गुरुन् वृद्धान् च

(ङ) कदा गृहकार्यं कुर्युः ?

विद्यालयात् आगत्य विश्रामं कृत्वा

(च) भारतीयाः कुत्र प्रमुखाः सन्ति ?

शिक्षायां ज्ञाने विज्ञाने च

प्रश्न 14 रेखांकितान् शब्दान् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (पंच प्रश्नाः)

(1×5=5 अंकाः)

(रेखांकित शब्दों के आधार पर प्रश्ननिर्माण कीजिए) (कोई पाँच)

(क) धेनुः किं ददाति ।

(ख) जगत्पालः कां बहुमन्यते ।

(ग) निम्नजनाः केन कार्यारम्भं न कुर्वन्ति ।

(घ) केन रिपवः जायन्ते ।

(ङ) भारतं कस्य प्रकाशं निरन्तरं प्रसारयति ।

(च) शुद्धं भोजनं कस्मै आवश्यकम् अस्ति ।

प्रश्न 15 श्लोकांशान् यथायोग्यं मेलयत -

(4 अंकाः)

(श्लोक के अंशों का उचित मिलान कीजिए)

क

ख

सम्पत्तौ च विपत्तौ च

महतामेक रूपता

उदये सविता रक्तो

रक्तश्चास्तं गते यथा

शोको नाशयते धैर्यं

शोको नाशयते श्रुतम्

शोको नाशयते सर्वं

नास्ति शोकसमो रिपुः

न कश्चित् कस्यचिन्मित्रं

न कश्चित् कस्यचिदिरपुः

व्यवहारेण जायन्ते

मित्राणि रिपवस्तथा

प्रारभ्यते न खलुं

विघ्न भयेन नीचैः

प्रारभ्य विघ्नविहिताः

विरमन्ति मध्याः

प्रश्न 16 प्रदत्तस्य श्लोकस्य अन्वयं प्रपूर्य लिखत -

(2 अंकौ)

(दिए श्लोक के अन्वय में रिक्तस्थान भरकर उत्तर पुस्तिका में लिखिए)

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम् ।

मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।।

अन्वयः— पृथिव्यां जलम् अन्नम् सुभाषितम् त्रीणि रत्नानि सन्ति ।

मूढैः पाषाणखण्डेषु रत्नसंज्ञा विधीयते ।

सफलता के लिए शुभकामनाएँ